

Població i demografia a Catalunya

Isabel PUJADAS i RUBIES
Universitat de Barcelona
i Centre d'Estudis Demogràfics

Introducció

L'estudi de la població de Catalunya, el seu creixement i repartiment geogràfic, han captat l'interès i dedicació, des de fa temps, d'un nombre important d'investigadors i estudiosos, però, en canvi, l'anàlisi dels fenòmens demogràfics de la població de Catalunya s'ha desenvolupat de forma més intensa i continuada des dels anys vuitanta del segle present, i no només els dedicats al coneixement de l'evolució més recent sinó també als estudis de Demografia històrica. En aquesta ponència ens limitarem a presentar, de forma breu, com han evolucionat la mortalitat, la fecunditat i els moviments migratoris en els últims cent anys.

L'evolució dels fenòmens demogràfics a Catalunya

1. La mortalitat

Fins fa poc anys no es tenia un coneixement precís de com havien evolucionat la mortalitat i l'esperança de vida de la població de Catalunya. Les estadístiques elaborades per l'Institut Nacional de Estadística de Madrid solament permetien fer un seguiment de l'evolució més recent entre 1970 i 1985, mentre que les tesis doctorals d'Isabel Pujadas (1982) i d'Anna Cabré (1989) han permès una reconstrucció de les taules de mortalitat de la població de Catalunya des de 1860 a 1985. Paral·lelament les tesis doctorals de J. Canela (1985) i A. Segura (1986), i els estudis de M. Farré, A. Companys i A. Mompart, entre d'altres, han facilitat un aprofundiment sobre les estadístiques de defuncions, les causes de mort, la mortalitat infantil i les diferències de mortalitat, segons la categoria socio-

econòmica dels habitants. Per altra banda la recollida, control i publicació de les estadístiques de mortalitat han assolit un nivell de gran rigor i total exhaustivitat, gràcies a la tasca empresa pel Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estadística de Catalunya i l'Institut Municipal de la Salut de Barcelona.

Les primeres aproximacions que fan referència a l'esperança de vida són les existents per a la ciutat de Barcelona cap a meitat del segle XIX, segons les dades que Ildefons Cerdà (1837-1847 i 1862-64, apèndix del segon volum de la «Teoria General de la Urbanització») va donar sobre les condicions de vida de la classe obrera, la classe menestral i la classe rica (uns 25 anys d'esperança de vida de promig), extretes de l'estudi realitzat per Laureà Figuerola «Estadística de Barcelona en 1849». Aquests resultats han estat posteriorment corroborats per un magnífic estudi d'Armand Sàez (1968), sobre la Barcelona de 1863, en el qual demostra que l'esperança de vida en néixer era només de 26 anys i que la meitat dels nascuts morien abans d'arribar als 10 anys d'edat. Posteriorment s'ha pogut determinar que la situació de Barcelona era bastant excepcional dins del context general de la població de Catalunya i que la mortalitat rural era força inferior a la mortalitat urbana.

Tot i així la mortalitat a Catalunya a la segona meitat del segle XIX, era molt elevada i es trobava, junt amb els nivells de mortalitat espanyola, entre les més elevades d'Europa, a excepció de Rússia i dels països balcànics. Vegem-ne algunes dades comparatives:

Taula 1
Comparació de l'esperança de vida en néixer 1860-1910

Anys	Països europeus*	Catalunya	Espanya
1860	42,2	27,7	28,5
1880	45,2	32,7	31,5
1900	50,5	37,1	34,5
1910	54,3	43,6	41,4

* Els països de referència són Anglaterra i País de Gal·les, Dinamarca, Noruega, Suècia, França i Holanda.
Font: Nacions Unides (1963), A. CABRÉ (1989)

Aquestes fortes diferències es van afeblint progressivament al llarg del segle XX fins arribar a un nivell molt similar d'ençà de l'any 1960. A partir d'aquest any el progrés ha estat tant o més important a Catalunya fins aconseguir que la seva esperança de vida se situï entre les més elevades del món:

Taula 2
Comparació de l'esperança de vida en néixer als països europeus

	Any	Homes	Dones
Catalunya	1986	74,21	80,46
Espanya	1980-81	72,37	78,58
Països Baixos	1984-85	72,9	79,7
Regne Unit	1983-84	71,6	77,5
R.F.A.	1983-85	71,2	77,8
França	1986	71,5	79,7
Itàlia	1983	71,5	78,1

Font: Eurostat, 3C. (1988) i Departament de Sanitat de Catalunya (1986).

Aquesta bona situació de l'esperança de vida tant a Catalunya com a Espanya ha estat a vegades atribuïda a un hipotètic subregistre de les defuncions, que en cas d'haver existit s'hauria concentrat, especialment, en el període 1980-1983, mentre que anteriorment no sembla factible, així com tampoc no ho és després de 1985, quan l'I.E.C. i el Departament de Sanitat han introduït un rigorós control d'exhaustivitat en les estadístiques vitals. Falta, però, una anàlisi causal del major augment de l'esperança de vida en alguns dels països mediterranis, que no sigui atribuïda únicament a les bones condicions climàtiques o a les excel·lències de la dieta mediterrània.

L'evolució de la mortalitat des de 1860 a 1990

L'esperança de vida que tenia Catalunya cap a meitat del segle XIX era la mateixa que la que tenia la població francesa cent anys abans. Si el segle XIX significa per als països de l'Europa Nòrdica i Occidental un canvi molt positiu en les condicions de vida de la seva població, per a Catalunya una millora important en el descens de la mortalitat no es dona fins al darrer terç del segle XIX.

Taula 3
Evolució de l'esperança de vida en néixer 1865-1987

Anys	Homes	Dones
1865	28,6	29,4
1900	36,3	38,0
1910	42,4	44,9
1920	43,2	46,6
1930	52,0	55,4
1940	51,2	60,1
1950	62,0	67,0
1960	67,8	72,6
1970	69,5	74,9
1975	71,3	76,8
1980	73,8	79,5
1983	74,1	79,9
1987	74,2	80,5

Font: I. Pujadas (1982), A. Cabré (1989), Departament de Sanitat 1983 i 1987.

L'augment es fa molt més ràpid des de principis del segle XX, tot i que la incidència negativa de l'epidèmia gripal de 1918-1919, menys virulenta, però, que a altres regions d'Espanya, frenarà l'evolució. En els anys vint la reducció de la mortalitat és espectacular, però la tragèdia de la guerra civil espanyola produirà un nou daltabaix en l'esperança de vida, fent-la retrocedir, per als homes, per sota la de 1930. Els anys quaranta i cinquanta es caracteritzen per un augment molt considerable a causa d'una conjunció de factors entre els quals cal assenyalar els següents:

— L'ús generalitzat de la penicilina, les sulfamides i els antibiòtics que reduïren a valors insignificants les malalties infeccioses.

— L'extensió de la vacunació obligatòria reduí la mortalitat per malalties de menor incidència estadística que tingueren en el passat greu impacte psicològic: la diftèria, tètanus, hidrofòbia, etc.

— La generalització en el països europeus dels sistemes de Seguretat Social, el desenvolupament de la xarxa sanitària i de la indústria farmacèutica foren, en aquells moments, factors indiscutibles de l'accentuat descens del risc de mort.

— La millora general del nivell de vida (alimentació, higiene, nivell d'instrucció) repercutiren, igualment, de forma positiva.

L'evolució de la mortalitat per edats

La forta davallada de la mortalitat infantil és el tret més característic de l'evolució de la mortalitat. D'uns nivells de més de 250 defuncions per a cada 1.000 naixements a mitjans del segle passat s'ha arribat a nivells inferiors al 10 per 1.000 a finals del segle XX.

Catalunya es podia classificar al segle XIX, per la seva alta mortalitat infantil, com a model sud, segons la classificació de les taules-típus realitzada per Coale i Demeny, situació que canvia en el decurs del segle XX, de tal manera que el model que ara li correspondria seria el model-est, caracteritzat per una sobremortalitat a les edats avançades.

Taula 4.
Probabilitats de mort per grups d'edat (per mil)
(ambdós sexes)

Grups d'edat	1930	1950	1970	1980	1987
0	84,98	34,50	14,70	9,05	8,62
1	56,12	18,30	3,16	1,86	1,53
5	16,19	7,27	2,04	1,17	0,94
10	12,16	5,52	1,64	1,34	1,04
15	20,87	8,53	3,01	2,44	3,22
20	24,73	12,23	4,51	2,94	3,83
25	25,01	13,10	4,84	3,21	3,84
30	25,43	13,87	5,63	3,91	4,15
35	30,23	16,54	8,03	5,15	6,23
40	38,71	20,83	12,21	8,77	8,34
45	48,77	30,40	18,96	14,37	13,56
50	70,51	44,06	30,28	22,64	21,60
55	96,61	69,72	46,27	34,92	32,22
60	152,26	102,21	75,09	55,22	53,36
65	220,60	162,36	123,62	85,94	78,17
70	356,00	268,91	204,33	144,10	126,70
75	496,18	399,55	320,02	232,93	206,29
80	665,09	543,98	476,26	375,72	347,77
85	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00

Font: Per als anys 1930, 1950 i 1970 PUJADAS. I (1982), per a 1980, INE (1988) i per 1987, DEPARTAMENT DE SANITAT (1989)

Darrerament l'evolució de la mortalitat per edats ha sofert un canvi important al produir-se una major reducció de les probabilitats de mort a edats avançades que a edats baixes. La davallada de la mortalitat per malalties cardiovasculars per sobre dels 65 anys d'edat està incidint positivament en l'augment de l'esperança de vida de la gent gran, mentre que a edats joves la situació és la contrària, especialment en el sexe masculí. Els efectes negatius dels accidents de circulació, el servei militar, la drogaaddicció i la nova expansió i difusió de la SIDA fan que la mortalitat entre els 15 i els 30 sigui creixent. La repercussió d'ambdues tendències oposades sobre l'esperança de vida és de moment positiva, però, tot i així la taxa bruta de mortalitat està experimentant un increment que s'accentuarà pel progressiu envelliment de la població i que afectarà, per tant, negativament el creixement de la població.

Taula 5
Evolució del Creixement Natural

	Naixements	Defuncions	Creixement Natural
1975	110.336	45.616	64.720
1980	79.758	41.807	37.951
1985	65.309	47.773	17.274
1986	61.001	47.551	13.271
1987	58.831	48.013	10.818
1988	58.631	50.007	8.624
1989	57.702	51.518	6.184

Font: INE i CIDC.

L'evolució fins ara descrita concorda completament amb l'evolució observada a gran part dels països europeus, especialment la reducció de la mortalitat a edats avançades, que ha estat superior al que s'havia previst, de tal manera que les taules-tipus de Princeton han introduït molt recentment la correcció corresponent.

En general caldria dir que l'interès observat cap a meitat del segle passat en analitzar la mortalitat va desaparèixer i altres fenòmens demogràfics van captar l'atenció dels estudiosos, especialment la davallada de la natalitat des de principis del segle XX, la immigració, el despoblament rural i el procés de concentració espacial.

Fins als anys vuitanta d'aquest segle els estudis de mortalitat no han tornat a ocupar un lloc important en la investigació demogràfica a Catalunya. L'impuls a nivell internacional també existeix, i tot fa pensar que l'anàlisi de la mortalitat coneixerà una expansió important en els pròxims anys, que cobriran els grans desconeixements i interrogants que existeixen encara, de moment, sobre l'evolució històrica, l'anàlisi de les causes de mort, les diferències de nivell de mortalitat per categories socio-econòmiques i territorials i les previsions respecte el futur.

2. La fecunditat

L'evolució de la fecunditat a Catalunya ha despertat, en canvi, un gran interès, que ha derivat, molt sovint, en polèmica entre determinats col·lectius i personalitats (classe mèdica, polítics i científics), així com en l'opinió pública, fet que ha determinat l'aparició d'un estat d'opinió, força general, que la natalitat és i ha estat en algunes èpoques del passat excessivament baixa. Sens dubte J. Vandellòs i la seva obra «Catalunya poble decadent» és el màxim exponent d'aquest corrent d'opinió.

Tot i l'interès que podria tenir aquest debat ens centrarem a presentar l'evolució de la fecunditat des de finals del segle passat fins avui dia.

La transició demogràfica a Catalunya

El primer fet important a destacar és la precocitat de Catalunya dins del conjunt d'Espanya en el procés de control de la natalitat (recordem que la mortalitat, en canvi, era molt alta i semblant a la del conjunt d'Espanya) i la ràpida difusió d'un comportament natalista cada cop mes restrictiu arreu de Catalunya, tot i la gran heterogeneïtat dels nivells d'industrialització i d'urbanització existents a finals del segle XIX, que eren, segons la formulació teòrica, les variables bàsiques per explicar l'inici de la transició.

Les primeres investigacions realitzades sobre les diferències de fecunditat a Espanya van mostrar de forma clara i evident que Catalunya tenia uns nivells de fecunditat molt més baixos que la majoria d'altres poblacions espanyoles a excepció de les Balears: William LEASURE (1926) calculà un indicador de fecunditat matrimonial per províncies i mostrà com l'any 1860 la fecunditat matrimonial de les províncies catalanes era inferior a la del conjunt d'Espanya i com aquestes diferències s'accentuaven cada vegada més a mesura que avançava el segle XIX.

No obstant això, l'estudi de LIVI BACCI (1968), sobre la fecunditat matrimonial en el període 1787-1797, posà en relleu la situació contrària: Catalunya tenia la fecunditat matrimonial més alta de la península.

Queden doncs per analitzar els canvis que es produïren entre el Cens de Floridablanca i l'any 1860. Etapa molt difícil d'analitzar tant per la manca de censos com d'estadístiques vitals.

L'evolució de la fecunditat entre 1922 i 1989

L'evolució de la fecunditat es pot reconstruir des de 1922, any en què es comencen a recollir les estadístiques de naixements segons l'edat de la mare. Amb anterioritat cal utilitzar mètodes indirectes com els indicadors estandaritzats de Coale (If, Ig, Im), o bé acudir a estudis ja molt més complexos a partir de la reconstrucció de famílies utilitzant les estadístiques dels Registres Parroquials.

Taula 6.
Evolució de l'Índex Sintètic de Fecunditat (nombre de fills per dona) i de l'edat mitjana a la maternitat

Anys	Índex sintètic de fecunditat	Edat mitjana
1922	2,59	29,7
1925	2,52	29,6
1930	2,22	29,5
1935	1,91	29,1
1940	1,84	29,8
1945	1,73	29,7
1950	1,72	29,2
1955*	1,92*	29,1*
1960*	2,23*	29,1*
1965*	2,53*	29,1*
1970	2,71	28,9
1975	2,72	28,3
1980	1,87	27,9
1985	1,47	29,0

* dades estimades

Font: CABRÉ, A. PUJADAS, I. La fecundidad en Cataluña desde 1922: análisis y perspectivas.

Com ja és ben conegut, el procés històric de reducció de la natalitat es va donar a Catalunya amb molta anticipació respecte a la resta d'Espanya i fins i tot respecte a nombroses regions d'Europa, assolint a principis del segle XX nivells ja notablement baixos. Així l'any 1922, el promig de fills per dona era de 2,6 a Catalunya, xifra que contrasta enormement amb els 4,1 fills per dona del promig espanyol; en termes relatius les diferències encara s'accentuen més fins arribar al final de la guerra civil. Ja el 1936, J. Vandellós, en la seva famosa obra «Catalunya, poble decadent» assenyalava que tenint en compte l'alta mortalitat de l'època, la fecunditat catalana resultava clarament insuficient per assegurar el reemplaçament de les generacions en situar-se la taxa neta de reproducció per sota de la unitat, mantenint-se així fins a finals del anys cinquanta. Això va determinar uns dels forats demogràfics més profunds i durables dels coneguts en l'Europa Occidental.

A principis dels anys cinquanta, el futur era vist amb aprensió en una societat que no havia recuperat encara, en molts aspectes, els nivells socio-econòmics de la preguerra i que contava amb un feble potencial de futura població activa. No obstant això, els pròxims quinquennis oferirien un panorama completament oposat: la extraordinària onada immigratòria, per una part, i el «boom» de matrimonis i de naixements, per una altra, portarien el creixement demogràfic de la població de Catalunya als nivells més alts de la seva història.

L'evolució de l'índex sintètic de fecunditat en aquest període mostra un impressionant i ininterromput augment passant d'1,72 fills per dona el 1950 a 2,72 fills el 1975. Els factors d'aquesta evolució cal cercar-los tant en l'increment de la nupcialitat com en el de la fecunditat matrimonial, augment acompanyat d'una progressiva reducció de l'edat al matrimoni i a la maternitat que contribuïren a concentrar temporalment un nombre major de naixements. Tot i així, queda encara per dilucidar quina part d'aquests canvis cor-

responia a canvis en el comportament nupcial i reproductiu de la població catalana i quins reflectien el comportament diferencial de la població immigrada. Els estudis fins ara realitzats mostren que ambdós elements actuaren conjuntament.

A partir de 1975 el canvi de comportament nupcial i reproductiu de la població es dràstic i contundent: entre 1975 i 1985 la xifra de naixements passa de 110.000 naixements a 65.000 d'una natalitat pròxima al 20 per 1.000 a una natalitat inferior al 10‰ i de 2,75 fills/dona a 1,47.

Des de 1986 la reducció s'ha fet ja molt més lenta i fins i tot hi ha certs indicis d'una lleugera recuperació en algunes comarques de Lleida, Girona i Tarragona.

Taula 7.
Índex sintètic de fecunditat als països europeus
(nombre de fills/dona en edat fèrtil)

Països	1965	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988	1989
EUROPA DEL NORD									
Dinamarca	2,61	1,95	1,92	1,55	1,45	1,48	1,50	1,56	1,62
Finlàndia	2,47	1,83	1,68	1,63	1,65	1,60	1,59	1,59	—
Islàndia	3,71	3,00	2,65	2,48	1,93	1,93	2,07	2,27	—
Irlanda	4,03	3,87	3,41	3,23	2,49	2,43	2,34	2,17	2,11
Noruega	2,93	2,51	1,98	1,72	1,66	1,71	1,75	1,84	—
Suècia	2,42	1,94	1,77	1,68	1,73	1,79	1,84	1,96	2,02
Regne Unit	2,83	2,44	1,82	1,92	1,80	1,78	1,82	1,83	1,85
EUROPA OCCIDENTAL									
Àustria	2,68	2,30	1,83	1,65	1,47	1,45	1,43	1,44	1,45
Bèlgica	2,60	2,24	1,73	1,69	1,49	1,53	1,54	1,56	1,58
França	2,84	2,47	1,93	1,94	1,82	1,84	1,82	1,82	1,81
R.F.A.	2,50	2,02	1,45	1,45	1,28	1,35	1,38	1,40	1,39
Luxemburg	2,44	1,97	1,63	1,51	1,39	1,45	1,41	1,51	1,52
Holanda	3,04	2,57	1,66	1,60	1,50	1,55	1,56	1,54	1,55
Suïssa	2,61	2,10	1,61	1,55	1,51	1,52	1,51	—	—
EUROPA DEL SUD									
Grècia	2,32	2,36	2,33	2,21	1,68	1,61	1,52	1,52	1,50
Itàlia	2,55	2,43	2,19	1,66	1,42	1,35	1,31	1,33	1,29
Portugal	3,07	2,76	2,59	2,14	1,70	1,61	1,56	1,53	—
Espanya	2,97	2,82	2,80	2,22	1,57	1,49	1,47	—	—
Iugoslàvia	2,71	2,29	2,27	2,13	—	2,10	2,00	1,98	—
CATALUNYA	2,53	2,71	2,72	1,87	1,48	1,37	1,31	1,29	1,27
EUROPA DE L'EST									
Bulgària	2,03	2,18	2,23	2,05	1,97	2,00	—	2,02	1,95
Txecoslovàquia	2,37	2,07	2,43	2,16	2,07	2,03	1,98	1,96	—
R.D.A.	2,48	2,19	1,54	1,94	1,76	1,70	1,74	1,67	—
Hongria	1,82	1,96	2,35	1,91	1,83	1,83	1,82	1,81	1,80
Polònia	2,52	2,20	2,27	2,26	2,31	2,33	2,15	—	—
Romania	1,91	2,89	2,60	2,43	2,31	2,30	—	—	—
U.R.S.S.	2,46	2,39	2,41	2,26	2,40	2,46	2,53	—	—

Font: DIRK VAN DE KAA (1988): «Population», núm. 4-5, 1990.

Aquesta evolució fins ara presentada és força similar a la que es podria observar en algun país de l'Europa nòrdica o occidental. La diferència principal és que a Catalunya la recuperació de la natalitat de després de la segona guerra mundial no es produeix fins molt més tard i que la reducció més recent comença, també, més tard, l'any 1975, en comptes del 1965, encara que es produeix de forma molt més brusca i ràpida.

Per a comprendre aquesta forta davallada cal tenir present altres variacions en el comportament sòcio-demogràfic de la població tals com:

- L'augment de l'edat de la maternitat, produït per una fortíssima reducció de la fecunditat per sota dels 25 anys i un augment per sobre dels 30 anys.
- L'ajornament de l'edat d'entrada al matrimoni.
- La forta caiguda de la nupcialitat i l'augment de la solteria.
- La difusió de les unions lliures, acompanyada d'un increment ràpid dels fills nascuts fora del matrimoni.
- El creixement de la divorcialitat i l'augment lleuger de les segones núpcies.

De manera que tots aquests canvis ens porten cap una mateixa direcció: una gran modificació dels comportaments en referència a la formació de les parelles i a la constitució de la descendència de les famílies. Aquests canvis s'han produït, amb petites variacions, a la gran majoria dels països occidentals.

Els factors explicatius de totes aquestes transformacions cal cercar-los tant en els canvis estructurals i tecnològics generats pel desenvolupament de la societat post-industrial (augment del nivell de vida i de la participació femenina en l'activitat econòmica, difusió de noves tècniques anticonceptives) com en els canvis culturals (major llibertat personal, procés de secularització, desinstitucionalització de la família, modificació de les relacions home-dona), i com aquests han actuat conjuntament sobre el comportament dels individus, de les famílies i de la societat en general. Per altra banda no cal oblidar, però, la forta incidència de la crisi econòmica que ha generat elevadíssimes taxes d'atur, especialment a edats joves, dificultant la nupcialitat i la fecunditat. No obstant això, cal tenir present que la reactivació econòmica que s'ha produït entre 1986 i 1990, no ha tingut, de moment, una incidència positiva en la recuperació de la fecunditat a Catalunya.

3. Els moviments migratoris

L'estudi dels moviments migratoris ha captat l'interès d'un nombre important d'investigadors des de diverses disciplines i especialitats. Tot i així la mesura i anàlisi de les migracions sempre ha ensopegat amb dificultats de dades, a causa de la manca de registres rigorosos del fenomen migratori. A la vegada, el concepte migració és d'una gran amplitud i sota la mateixa denominació s'hi apleguen una gran varietat de corrents migratoris.

En el cas de la població de Catalunya els corrents migratoris que més repercussió han tingut sobre el creixement de la població i la seva distribució sobre el territori, i a la vegada els més ben estudiats, són els següents:

- 1) L'emigració transoceànica cap a Amèrica de finals del segle XIX i principis del s. XX.

2) L'èxode rural del camp català que va esclatar amb gran força des de meitat del segle XIX.

3) Les onades migratòries des de la resta d'Espanya cap a Catalunya dels períodes 1915-30 i 1950-75, les quals són les que han tingut més gran repercussió en la dinàmica demogràfica, en l'estructura de la població i en la distribució territorial de la població.

Taula 8

Creixement total, creixement vegetatiu i creixement migratori a Catalunya 1900-1986

Períodes	Creixement total (CT)	Creixement natural (CN)	CN/CT. 100	Creixement (CM)	migratori CM/CT.100
1901-05	58.160	42.564	73,2	15.596	26,8
1906-10	60.326	42.253	70,0	18.073	30,0
1911-15	55.181	33.489	60,7	21.692	29,3
1916-20	204.670	2.062	1,0	202.608	99,0
1921-25	166.922	59.569	35,7	107.353	64,3
1926-30	279.651	64.925	23,2	214.726	76,8
1931-35	99.062	49.177	49,6	49.885	50,4
1936-40	620	-59.318	-95,6	59.938	9.667,4
1941-45	182.280	21.406	11,7	160.874	38,2
1946-50	167.059	71.215	42,6	95.844	57,4
1951-55	293.871	93.994	32,0	199.877	68,0
1956-60	391.595	151.598	38,7	239.997	61,3
1961-65	567.628	213.466	37,6	354.162	63,4
1966-70	629.160	262.880	41,8	366.280	58,2
1971-75	640.224	308.393	57,0	231.831	42,9
1976-80	297.851	256.350	86,0	41.501	-14,0
1981-86	22.224	112.702	507,1	-90.478	-407,1

Font: Elaboració pròpia amb dades del Moviment Natural (INE), dels Censos de Població (INE) i dels Padrons obtinguts de les fonts següents:

1915 i 1925: Cajas de Ahorros conferedadas. Estadísticas básicas de España.

1935: Generalitat de Catalunya. Cens 1936 (corregit).

1945, 1955 i 1965: Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya.

La curiositat per l'estudi d'aquest corrents migratoris s'ha modificat darrerament en apareixer noves tendències migratòries que han desplaçat el camp d'interès:

1) El retrocès i paralització de la immigració procedent d'Espanya. Per primera vegada en aquest segle, Catalunya passa a tenir un saldo migratori negatiu en el quinquenni 1981-1986 amb uns 90.000 emigrants.

2) L'emigració de retorn, encara no ben qualificada ni analitzada, protagonitzada, principalment per adults-actius d'edats compreses entre 30-40 anys acompanyats dels fills petits i que va afectar principalment el cinturó industrial de Barcelona i amb menys intensitat al Camp de Tarragona; mentre que els joves de 15-19 i 20-24 han tingut unes taxes d'emigració molt més febles, i, en canvi el saldo migratori dels majors de 60 anys ha estat lleugerament positiu.

Taula 9
Saldos migratoris per edats
(total Catalunya 1971-1986)

	1971-1975		1976-1980		1981-1986	
	abs. prob.	mig.	abs. prob.	mig.	abs. prob.	mig.
5- 9	24.490	10,00	1.274	0,50	-14.212	-5,26
10-14	27.634	11,87	8.625	3,59	-6.026	-2,45
15-19	35.047	16,02	14.424	6,38	-3.910	-1,60
20-24	38.422	18,60	11.890	5,57	-5.267	-2,26
25-29	51.437	23,90	-7.382	-3,32	-9.799	-4,48
30-34	21.122	10,91	-5.698	-2,85	-12.273	-5,64
35-39	12.621	7,31	-6.410	-3,60	-6.072	-3,42
40-44	13.918	7,23	-2.275	-1,14	-6.884	-3,97
45-49	20.077	10,65	-4.808	-2,47	-2.405	-1,23
50-54	14.120	8,15	-2.495	-1,39	-2.618	-1,39
55-59	6.536	4,95	1.137	0,96	-559	-0,33
60-64	4.900	4,04	2.932	2,34	516	0,39
65-69	3.015	2,83	3.695	3,36	166	0,14
70-74	5.812	7,02	2.792	3,26	685	0,71

abs.:

prob. mig.: probabilitat de migrar en tant per mil

Font: PUJADAS, I, MENDIZÁBAL, E (1989): De l'explosió demogràfica al creixement zero (en premsa)

3) Les modificacions en els corrents migratoris dis de Catalunya: la reducció i/o paralització de les migracions rurals cap a les àrees industrials, tot i que la presència de població jove a les àrees més afectades pel despoblament rural és força considerable.

4) L'augment de les pèrdues migratòries a les comarques de llarga tradició industrial per la forta crisi tant sector tèxtil com de l'explotació de mines.

5) Una zona d'especial interès per l'estudi de nous corrents migratoris es la de la Regió Metropolitana de Barcelona.

Barcelona ha passat a ser el punt de sortida més important de migrants en els darrers anys (saldo negatiu de 120.000 migrants entre 1975 i 1986), invertint, doncs, la secular tendència immigratòria. El destí d'aquests migrants és l'element més explicatiu del creixement demogràfic en un moment en què la immigració des de for és poc important i quan el creixement natural és molt feble.

6) La immigració estrangera constituïda per dos grans molt contraposats: la legal formada per professionals d'origen europeu amb caràcter temporal, i la clandestina, que es més nombrosa i que es la que pateix les conseqüències d'una llei tan restrictiva com l'actual Llei d'Estrangeria. El repte dels estudis migratoris és precisament l'estudi de la immigració il·legal.

Per acabar m'agradaria fer esment del paper impulsor dels estudis de població i dels estudis demogràfics que han tingut els Departaments de Geografia de les Universitats catalanes. Impuls incrementat i ampliat amb la creació del Centre d'Estudis Demogràfics l'any 1984 i afavorit amb la millora de les estadístiques que elabora l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Bibliografia

Obres generals sobre població a Catalunya

- CABRE, A. y PUJADAS, I. (1981): «La población de Catalunya», a *Reconocimiento Territorial de Cataluña*, Centro de Estudios y Planificación, Ministerio de Urbanismo y Obras Públicas i Generalitat de Catalunya. Vol. 6, 7 y 22.
- (1989): «La població de Catalunya en el segle XX», a *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània s.XX*. Dir. per J. Nadal i C. Sudrià. Barcelona, Ed. Enciclopedia Catalana. Vol. V.
- CARDELÓS, J., OROVAL J.M. i PASCUAL, A. (1978): «La población en Cataluña», a *Rev. Materiales*, 8. Barcelona.
- IGLÉSIES FORT, J. (1958): «Moviment demogràfic de Catalunya» *Geografia de Catalunya*, dirigida per Solé Sabarís, vol. I, Cap XVII, ed. Aedos, Barcelona, pp. 323-374
- (1961): «El movimiento demográfico de Catalunya durante los últimos 100 años», a *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, (3ª época) Vol. XXXIII, nº XVI, pp. 319-435.
- (1977): «La cursa demogràfica de les principals ciutats catalanes», a *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, núm. 785, pp. 453-476.
- LLUCH, E. i GIRALT, E. (1964): «La població catalana», a SAUVY, A.: *La població*, Ed. edicions 62, Barcelona, pp. 143-203.
- MALUQUER SOSTRES, J. (1965): *Població i societat a l'àrea catalana*, Barcelona, Ed. A.C., 184 pàgs.
- NADAL OLLER, J. (1983): «La població», a NADAL FARRERES, J. i WOLF, Ph.: *Història de Catalunya*, Ed. Oikos-tau, Vilassar de Mar, pp. 64-94.
- (1985): «Pròleg», a VANDELLÒS, J.: *Catalunya, poble decadent*, Barcelona, Edicions 62
- RECOLONS, LI. (1976): *La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica (1900-1970)*, Ed. Laia, Barcelona, 268 pàgs.
- (1979): «Els habitants», a REIXACH, M. (ed.): *Catalunya: Home i Territori*, Ed. Blume, Barcelona, pp. 11-27.
- PUJADAS I RUBIES, I. (1982): *La població de Catalunya: Anàlisi espacial de les interrelacions entre els moviments migratoris i les estructures demogràfiques*, Tesi Doctoral presentada en el Departament de Geografia de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona.
- (1981): «Análisis dinámico de la población de Catalunya entre 1975 y 1981», a *Reconocimiento Territorial de Cataluña*, Barcelona: Departamento de Política Territorial, Generalitat de Catalunya, vol. 22.
- PUJADAS, I. i MENDIZÁBAL, E.: *La població de Catalunya en el període 1975-1986: De l'explosió demogràfica al creixement zero*, Direcció General de Política Territorial (en premsa).

- VANDELLÒS i SOLÉ, J. (1935): «Catalunya, poble decadent», a *Biblioteca catalana d'autors independents*, Sabadell, Reed. Edicions 62, Barcelona 1985.
- VIDAL i BENDITO, T. (dir.) (1980): *Atlas sòcio-econòmic de Catalunya*, Ed. Sirocco, Barcelona.
- (1983): «El poblament», «La població», a *Gran Geografia comarcal de Catalunya*, vol. XVII, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pp. 263-360.
- VIDAL, T. i PUJADAS, I. (1983): *La població*, Ed. Sirocco, Barcelona, 154 pàg, 15 mapes.

Fecunditat

- CABRÉ, A. i PUJADAS, I. (1986): «Caída de la fecundidad y evolución demográfica en Cataluña», a *Simposium internacional sobre tendencias demográficas y planificación económica*, Madrid, Ministerio de Economía y Hacienda, pp. 153-175.
- (1987): «La fecundidad en Cataluña desde 1922: Análisis y perspectivas», a *Papers de Demografia*, núm. 20, Centre d'Estudis Demogràfics.
- CABRÉ, A. (1989): *La reproducció de les generacions catalanes 1856-1960*, Tesi doctoral, U.A.B.
- LEASURE, J.W. (1962): *Factor involved in the decline of fertility in Spain, 1900-1950*, Michigan, Michigan University Microfilms.
- DELGADO M. (1987): «El reciente descenso de la fecundidad en España: Un análisis por provincias», ponència presentada al *Ir. Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona.
- LLUI-BACCI, M. (1968): «Fertility and Nupciality changes in Spain from the Late 18th to the Early 20th Century», a *Population Studies*, vol XXII, 1, pp. 83-102; Vol XXII, 2, pp. 211-234.
- SÁEZ BUESA, A. (1979): «La fécondité en Espagne depuis le debut siècle», a *Population*, 6, I.N.E.A. París.
- SARRIBLE, Graciela: *Estudio de la fecundidad en la población nativa i migrante de la ciudad de Barcelona*, Tesi doctoral presentada a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de Madrid 1986.
- VAN DE KAA, D. (1988): «The Demographic Transition Revisited: Theories and Expectations», a *Symposium on Population Change and Europa Society*, Europa University Institute, Florència.

Mortalitat

- CANELA, I (1985): *Análisis comparativo de la mortalidad por causas en España y otros países durante el período 1977-1979*, Tesis Doctoral, Facultat de Medicina, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- COMPANY SERRAT, A. (1985): *Estadístiques de salut. Mortalitat a la ciutat de Barcelona 1983*, Ajuntament de Barcelona. Sèrie Estadística de l'Institut Municipal de la Salut, 152 pàg.
- FARRÉ, M. (1987): «Factors demogràfics de l'envelliment a Catalunya», *Papers de demografia*, Centre d'Estudis Demogràfics.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1983): *Mortalitat de Catalunya, 1975*, Departament de Sanitat i Seguretat Social, Barcelona.
- *Anàlisi de la Mortalitat de Catalunya (anual)*, Departament de Sanitat i Seguretat Social, Barcelona.

- LAPORTE, J. (1985): «Població i Salut a Catalunya», *Discurs inaugural del curs 1985-1986*, Barcelona. Institut d'Estudis Catalans, 61 pàg.
- SEGURA, A. (1986): *La qualitat de les estadístiques de mortalitat a Catalunya*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

Migracions

- ARANGO, J. (1976): «Cambio económico y movimientos migratorios en la España oriental del primer tercio del siglo XX: Algunas hipótesis sobre determinantes y consecuencias», a *Hacienda Pública Española*, nº 38, Madrid, pp. 58-80.
- AYUNTAMIENTO DE BARCELONA (1965): *Conservaciones sobre inmigración interior*, Barcelona 19-22 Octubre 1965, Patronat Municipal de l'habitatge.
- CABRÉ, A., DEVOLDER, D. i PUJADAS I. (1986): «Migratory movement in Spain: recent evolution», a *Second Informal Working Group on Population and Development in Southern Europe*, Belgrado, octubre.
- (1987): «Changements récents dans les migrations intérieures en Espagne», a *Conférence Européenne de Démographie*, Jyväskylä, Finlàndia, juny 1987).
- CABRÉ, A., MORENO, J. i PUJADAS I. (1985): «Cambio migratorio y reconversión territorial en España», a *Revista española de Investigaciones Sociológicas*, nº 32, pàg. 32, pp. 43-65.
- CANDEL, F. (1964): *Els altres catalans*, Edicions 62, Barcelona.
- (1972): *Inmigrantes y trabajadores*, Ed. Planeta, Barcelona.
- DIVERSOS AUTORS: *QUADERNS D'ALLIBERAMENT 2/3. IMMIGRACIÓ 1978*.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1980): *Inmigració i reconstrucció nacional a Catalunya*, Ed. Blume, Barcelona, 238 pàg.
- JUTGLAR BERNAUS, J. i cols. (1968): *La inmigració a Catalunya*, Ed. Edició de Materials, Barcelona, 160 pàg.
- LOPEZ F., MAJORAL R. (1981): «Emigración y cambio económico en el Pirineo catalán», a *Actas del Coloquio Hispano-francés sobre las áreas de montaña*, Ministerio de Agricultura, Madrid, pp. 299-332.
- PASCUAL, A. (1968): «L'impacte de la immigració a una ciutat de la comarca de Barcelona», a JUTGLAR, A. i altres: *La inmigració a Catalunya*, Ed. Edició de Materials, Barcelona.
- (1983): «Los movimientos migratorios de retorno. Significación y perspectivas», a *Documentos d'anàlisi geogràfica*, Bellaterra, pp. 47-70.
- PEREZ DIAZ, V. (1965): «Inmigrantes en Catalunya», *Información Comercial Española*, nº 311, pp. 53-58.
- PINILLAS DE LAS HERAS, E. (1973-75): *Inmigració i mobilitat social a Catalunya*, 4 vols., I.S.E.S.B./Fundació Jaume Bofill., Barcelona. 410 pàg.
- PUJOL I SOLEY, J. (1976): *La inmigració, problema i esperança de Catalunya*, Ed. Nova Terra, Barcelona.
- TATJER, M. (1970): «La inmigración en Barcelona en 1930. Los andaluces en la Barceloneta», a *Estudios Geográficos*, nº 118, pp. 159-165.
- VANDELLÒS SOLÀ, J. (1935): *La inmigració a Catalunya*, Concursos Patxot i Ferrer, Barcelona.
- VIDAL, T. (1973): *La despoblación del campo en Cataluña*, Universitat de Barcelona, Tesi doctoral inèdita.
- VIDAL BENDITO, T. (1979): «Èxode rural i problemàtica demoespacial a Catalunya (1860-1970)», a *Revista d'Història Agrària*, nº 2, Barcelona